

Ostanki profane kmečke arhitekture med gotiko in barokom na Škofjeloškem

Izvleček

Članek opozarja na delno ohranjene kmečke hiše in njihove kamnite detajle med 16. in sredino 18. stoletja ter opozarja njihove lastnike, naj skrbijo za ohranitev te arhitekturne dediščine. Pri večini ohranjenih zgradb gre za sobivanje s poznejšo baročno arhitekturo. Prostorsko sem se omejil na okolico Škofje Loke, do Loga in Bukovice in na vmesno hribovje. Ugleden videz zgradb ne izvira samo iz agrarne uspešnosti, ampak je vezan na številne dodatne zasluge in dejavnosti. Visok stanovanjski standard na kmetijah je bil vezan na gostinstvo, kmečko trgovino in nekatere cehovske obrti, ki so potrebovale kmečko zaledje.

Abstract

Remains of profane architecture between the Gothic and Baroque from the Škofja Loka area

The article highlights partially preserved farmhouses and their stone details from between the 16th and 18th century and draws the attention of their owners of the need to preserve this architectural heritage. In the case of the majority of the preserved buildings, it is a matter of cohabitation with later Baroque architecture. The author restricted himself spatially to the surroundings of Škofja Loka, to Log and Bukovica and the intervening hills. The exemplary appearance of the buildings does not derive only from agrarian success but is also bound to numerous additional sources of income and activities. The high living standard on farms was bound to catering, farm trade and some craft workshops, which needed the farming hinterland.

Zaradi dviga življenjskega standarda in drugačnih bivalnih vrednot se mora stara stanovanjska kultura v mestih, še bolj pa na podeželju, nezadržno in največkrat nedokumentirano umikati novim pozidavam. Proces globalizacije je neizbežen. Že od mojih študentskih časov do danes so spremembe zelo velike. Izguba kakovostne stare stilne arhitekture na podeželju se nadaljuje, komaj je še mogoče najti stavbne elemente iz obdobja med 16. in sredino 18. stoletja. V naslednjem prispevku ne gre za dosleden pregled terena in/ali za topografijo kulturne dediščine. Razmišljanja so napisana bolj po sistemu sondiranja ohr-

njenega gradiva in odkrivanju še neznanih lokacij. Omejil sem se na prostor sedanje Občine Skofja Loka, to je od Sorškega polja do Loga v Poljanski dolini, od Veštra do Bukovice in Sevelj v Selški dolini ter na loško hribovje. Sorško polje je zaradi tradicionalnega višjega standarda prebivalcev že davno zamujeno. Tega zapisa sem se lotil tudi z namenom, da bi spodbudil mlade raziskovalce, ki jih danes ne manjka (arhitekti, umetnostni zgodovinarji, zgodovinarji, geografi, sociologi, etnologi, krajinarji), da bi se interdisciplinarno navdušili in začeli s proučevanjem trenutno še delno ohranjene stare kmečke arhitekture na loškem območju, saj zadolžena spomeniškovarstvena služba tem nalogam ni in ne more biti kos. Obravnavane stavbe navajam le po domačih imenih, saj vedno bolj vase zaprtim lastnikom ustreza sedanji zakon o tajnosti osebnih podatkov, čeprav je zemljiška knjiga javno dostopna. Zato iskanje informacij po terenu ni vedno prijetno. Radovednemu bralcu naj bo prispevek vzpodbuda, da se bo morda sprehodil po loški okolici in opazoval hitre spremembe naše kulturne krajine.

Prvotno sem se nameraval posvetiti le nadstropnim gruntom. Izven starološkega območja, kjer jih je kar nekaj, bi navedel le še tri kmetije. Iz obravnavanega časa imata korenine Koširjeva domačija na Valterskem vrhu in Matijev grunt v Gabrovem. Posebno lep primer nadstropne kmečke hiše je Vrbanova domačija v Brodeh, in sicer najstarejši južni del. Zanimivo je, da je bila obokana le veža, kjer je ohranjen del oboka. Klet, kimnata in zgornja shramba pa imajo lesene stropne. Pomenljiv je priimek Vodnik, ki je naveden že v urbarju leta 1560 in se je ohranil do danes. Drugi del zgradbe levo od vrat so dopolnjevali v 17., 18. in 19. stoletju. Mogoče bi se našla še kakšna taka domačija, ki se modernizirana skriva v loških hribih.

Ker se je take arhitekture na podeželju ohranilo le malo, sem dodal in obdelal še skromnejše zgradbe, katerih korenine so še iz pozne gotike. Pri ohranjenih stavbnih elementih iz tega časa gre večinoma samo še za dele stavbne lupine. Tlorisi zgradb so (bili) pravokotniki. Na fasadah so se ohranili kamniti portali in ponekod okenske odprtine. V notranjosti so tu in tam še ohranjene skrite originalne veže, kleti in shrambe. Te stavbne elemente od prve polovice 16. do sredine 18. stoletja spoznamo po kamnitih polkrožnih portalih s porezanimi robovi na ajdovo zrno na fasadi. Pri oknih gre za kamnito, pokončno, lahko tudi vodoravno, pravokotno obliko s porezanima stranskima stranicama v celotni višini ali pa le delno. Okenske mreže so masivne. Železne palice se praviloma pravokotno križajo skozi luknje. Oboki iz tega časa so banjasti. Pri križanju obokov nastajajo poudarjeni ostri robovi. Prerezi obokov so več kot polkrožni, strmi in razmeroma visoki. Pri kletih gre včasih za centralni kvadratni tloris s stebrom ali slopom na sredini.

Vrbanov nadstropni grunt v Brodeh; najstarejši del iz 16. in 17. stoletja z ohranjeno strmo streho. (foto: France Štukl)

Letnic gradnje ni, izjema je datirana Primčeva hiša v Stari Loki. Pozidal jo je pregnani loški protestant Janž Kos leta 1592. Hiša mi je bila eden od stebrov datiranja. Pri dataciji si lahko pomagamo z mestnimi hišami in njihovimi stavbnimi členi, saj so te zasnovane po potresu leta 1511. Za primer oken lahko pogledamo v vzhodno steno zvonika, zgrajenega 1532, ali pa na Martinovo hišo. Portali so ohranjeni tako na Placu kot Lontrgu. Letnice na hišah se pogosteje pojavljajo od 18. stoletja dalje, ko raste posameznikova samozavest.

Zgradbe iz obravnavanega obdobja so bile v rabi skoraj do današnjih dni, ko smo se jim v celoti odpovedali. Nikakor ne ustrezajo več po videzu, funkcionalnosti, zdravstvenih kriterijih, najmanj pa po stilu in času nastanka. Pogovori z lastniki se vedno zaključijo z ugotovitvijo, da so prostori prestari in zanič. Na srečo so se ostanki stare arhitekture ponekod le ohranili, bodisi zaradi zanikrnosti lastnikov, še pogosteje pa zaradi pomanjkanja denarja, redko pa (v zadnjem času) tudi iz osveščenosti lastnika. Danes zgodovinska zavest in ugotovitev o praktičnosti določenih starih prostorov in stavbnih elementov, predvsem fasad, portalov in kleti raste; tudi stilsko in estetsko so nam ti stari arhitekturni elementi spet bližji. Zanimariti ne smemo tudi prestižnih momentov, saj postajajo te arhitekture za dobro situirane ljudi in za snobe spet moderne. Skoda je, da revije, ki se ukvarjajo s stanovanjsko arhitekturo, ne prinašajo v zadostni meri vsaj osnovnih smernic, ki bi vodile sedanje investitorje, da prostorov ob prenovah ne bi dokončno pokvarili. Takšna navodila poznamo že iz stare Jugoslavije, ko je izšla publikacija Alberta Siča: *Kmečke hiše in njih oprava na Gorenjskem I.*¹ V publikaciji prikaže kar 11 lokacij starih hiš v loški okolici. Škoda je, do so te lokacije danes že zgodovina, razen Nacetove hiše v Puštalu. Takšna kmečka arhitektura je s svojimi stilnimi elementi tudi primer naše povezave z Evropo, že od srednjega veka dalje. Njeno propadanje pomeni zamujeno priložnost, saj uničenih zgradb ni več mogoče obuditi. Ta prispevek naj spodbudi tiste, ki bodo po tem branju ugotovili, da je pri njih doma še skritega nekaj »takega«, zato naj bi bili do te kulturne dediščine bolj prizanesljivi in bi prisluhnili strokovnim nasvetom.

O starejši kmečki profani arhitekturi v loškem gospostvu pred potresom (1511) ne vemo skoraj nič. Poslopja so bila verjetno lesena in zaradi vlage ponekod podzidana, kot so kazale stavbe, podrte v zadnjih petdesetih letih. Več vemo o mestnih hišah, kjer so ponekod ohranjeni stavbni členi pred letom 1511. Po potresu so določili sedanjo urbanistično in arhitekturno podobo mesta Loke. V tem prispevku tega ne bom obravnaval, prav tako ne arhitekture gradov in cerkva iz tistega časa.

Na freski Sv. Nedelje v Crngrobu (iz druge polovice 15. stoletja) je kmečka hiša zelo skromna. Menim, da pred začetkom 16. stoletja na Loškem ne smemo pričakovati ugle dnejsje ohranjene zidane kmečke arhitekture, čeprav je tlačan že zgodaj želel tekmovati z meščanom in s plemičem. Znana je pesem o »hišici na štuka dva«. Kljub neugodnemu času 16. stoletja in prepovedani delitvi kmetij se je kajzarstvo že razvijalo in s tem tudi nove agrarne enote, ki niso bile vezane samo na kmetijstvo. Dejstvo je, da stavbno ugle dnejsje domačije niso vedno vezane na termin grunta.

Prvotne kmečke hiše iz tega časa imajo tloris pravokotne oblike. Osrednji del, z vhodom spredaj, je obsegal vežo in ognjišče, pozneje črno kuhinjo. Na eni strani obokane

1 Sič, *Kmečke hiše I*, str. 1-15

veže je bil lesen stanovanjski del »hiša«, na drugi strani obokana klet »kimnata«, imenovana tudi čumnata. Lesen stanovanjski del so v baroku, od sredine 18. stoletja naprej, zamenjali z značilno zidano baročno »hišo«, ki so ji pozneje prizidali še kamro. Gotski del hiše se je za kimnato (shrambo) nadaljeval v hlev in druga gospodarska poslopja. Pri nadstropnih hišah so se običajno prostori zgoraj ponovili in imeli prvotno isto namembnost. Zgornjo shrambo (kimnato – čumnato) so pozneje naselili. Nadstropja so bila običajno ravno stropana. Naklon strehe je bil močno nad 45 %. Tako imenovanih »zadnjih hišnih vrat« pred barokom ni najti, pozneje so jih redno postavljali. V baroku so na Loškem pri prezidavah ohranili star gotški del z vežo, kimnato. Star lesen stanovanjski del »hišo« so zamenjali s zidanim delom. Tako barokizirane hiše spoznamo po značilnem domačijskem, (gasparijevskem) videzu. Gotski portal so redko ohranili, največkrat so ga zamenjali z baročnim polkrožnim portalom, s sklepnim kamnom z letnico. Hišni prizidek z majhnimi baročno profiliranimi kamnitimi okenci in lepimi »gavtri« so postropali z značilnimi lesenimi stropi, ki so v naših primerih že večinoma datirani. Ti kmečki stropi bi si zaslužili posebno obdelavo. Na tem mestu ne navajam njihovih letnic, saj so okvirno vsi iz časa od sredine 18. do sredine 19. stoletja. Slikovita okna teh hiš so dajala zadosti svetlobe, saj jih skrinje niso zastirale. Omare so bile še redke in jih na kmetih večinoma niso uporabljali, razen »morajn« v črnih kuhinjah. Omare so bile značilne za mestne hiše in gradove. Kamniti detajli so bili od baroka dalje pogosto v zelenem tufu, uvoženi vsaj s Peračice. Največ so uporabljali kamnitniški konglomerat, njegovo lokacije so odkrivali v loški okolici. Takšne barokizacije so potekale v obravnavanem prostoru od sredine 18. pa tja do sredine 19. stoletja. Bogati konzervativni naročniki so ohranjali takšne dobre »stare okuse« še tja v prva desetletja 19. stoletja.

Profana arhitektura je podobno kot sakralna z veliko zamudo in v skromnejši ter poenostavljeni varianti prevzela evropske gotške stilne elemente. Arhitekturni elementi

Poznogotsko okence; Šefert v Zmincu. (foto: France Stukl)

naših poznogotskih kmečkih hiš niso bili v zaostanku s sočasnimi mestnimi hišami ter grajsko in cerkveno arhitekturo, predvsem po potresu leta 1511. Pri kamnitih stavbnih elementih se pozna, da so jih, podobno kot v mestu, izdelali specializirani obrtniki, kamnoseki, kovači, freskanti (Jernej iz Loke). Ponekod uporaba neavtohtonega kamna kaže na uvožene materiale in naročene tuje izvajalce. Zaradi tradicionalne konzervativnosti naročnikov, materialnih možnosti in vztrajanja v določenih formah so lahko nekatere ugotovitve zakasnele za stoletje ali celo več.

Na tem mestu sem skušal na nekaterih primerih ugotavljati vzroke uglednejšega stanja nekaterih podložnikov, ki se je navzven kazal v (za tiste čase) uglednejši arhitekturi. Opaziti je, da velikost kmetijskega zemljišča ni bilo merilo za imenitnost. Mogoče navedene ugotovitve ponekod niso povsem dokazljive in prepričljive, uglednejše stavbe pa so le še pred nami in pozornega opazovalca pritegnejo, strokovnjaka pa razveselijo in navdušijo za nadaljnja raziskovanja.

Od 16. stoletja dalje se je počasi začelo kajžarstvo, kmetije pa se v večji meri še niso delile. Tako imenovani kmečki dvorci, z značilnimi baročnimi arhitekturnimi elementi, raznolikimi tlorisi in arhitekturno lupino, ki jih poznamo na Loškem, po Gorenjski, v osrednji Sloveniji in drugod, so nastajali predvsem v 18. stoletju. Mnogi imajo seveda postopen razvoj tudi iz prejšnjih stoletij in starejših gradbenih faz, vendar so v baroku dobili današnjo dokončno podobo. Variante takšnih domov so gradili še do sredine 19. stoletja, saj so bili bogati naročniki tradicionalno konzervativno usmerjeni. Takšna poslopja so nastajala že v času upadanja fevdalnih odnosov, ko se je socialni položaj kmetov pospešeno izboljševal, prebivalstvo pa je naraščalo. Več je bilo delitev kmetij, ki so jih z dokupi lahko povečevali. Nov standard je dodatno prihajal predvsem iz neagrarne produkcije.

Pred 18. stoletjem je bil uglednejši kmečki stan na loškem ozemlju pogojen z boljšim, večjim zemljiščem, boljšo lokacijo – in s tem z večjo možnostjo za dodatni zaslužek. Pomembne so bile lokalne upravne funkcije v domačem gospostvu. Dodatni zaslužki so kljub prepovedi pritekali od kmečke trgovine, napol dovoljenih obrti, gostinstva in tovarjenja, prekupčevanja ter tihotapljenja. Iskani so bili specializirani materiali in izdelki (npr. razne vrste lesa, platno, sita, žebliji, orodje). Znan je bil poznejši izrek, da »*ima dober kmet vse sorte posejano*«. V poznejšem času je veljalo, da ima bogatin sedem studentov (kmetijo, gostilno, prevoznništvo, trgovino, ugledno javno funkcijo, posojanje denarja in tehtnico).

Nekatere mestne cehovske obrti so potrebovale kmečko zaledje, potrebna je bila simbioza med mestom in podeželjem. Lončarstvo je bilo vezano na glinokope izven mestnega območja in na pridobivanje goriva. Od podeželja so bili prav tako odvisni kovači. Nekatere obrti so potrebovale prevoznike. Podobno so uglednejšim stavbam botrovale razne upravne funkcije, ki so služile gospostvu (župani, pomočniki gospošćinskih uslužbencev, pomočniki v kašči). Takšne funkcije so se obdržale po več rodov, tudi danes ni nič drugače.

Z vprašanji kmečkih veljakov sem se pred leti že ukvarjal v Loških razgledih.²

O kmečki trgovini, prometu in specializiranih obrteh na loškem vemo več od 17. stoletja dalje. Nihče ni opazil, da bi neagrarne dejavnosti in razne obrti vplivale na uglednost

2 Štukl, Prispevki, *Loški razgledi* 43, str. 26–49

njihovih izvajalcev in vitez kmečkih stavb. Valvasor je prav slikovito predstavil gostilničarja v Bitnjah, ki ga s spremstvom sprva ni hotel oskrbeti in prenočiti. Pozneje sta se dobro ujela in je župana – birta spoznal za razgledanega moža, ki je potoval po Laškem in Nemškem. Valvasor piše: »Gostilničar po imenu Župan Ortman, (»krajevni mož«, op. p.) je segel po navadi svojih sovaščanov, namreč po nepriljudnosti, in nam odrekel prenočišče. Pozneje sem se večkrat ustavil pri njem in bil dobro postrežen«. ³ Sredi 18. stoletja je na loškem podeželju obratovalo 53 gostiln, večinoma so bile vezane na grunte. Stoletji nazaj slika verjetno ni bila slabša, saj je bil škof Filip že leta 1529 proti temu, da bi meščani prepovedali gostinstvo izven mesta. ⁴ Gostilne so bile ob prometnih poteh in prav gotovo je bil velik del uglednejših zgradb vezan na takratne pešpote, ki so jih uporabljali popotniki in tovorniki. Vozove so uporabljali le za krajše in znane razdalje. Drugače sta osebni in tovarni promet potekala na konjih; prav tako so potekali tudi transporti živine.

O starih pešpoteh preko in znotraj loškega gospostva je malo zapisanega. V srednjem veku so stare vozne poti skoraj propadle. Santonino s spremstvom je konec 15. stoletja še potoval s konji. ⁵ Tudi tovore so prenašali konji, prav tako so gnali živinske črede. Takšna potovanja so potekala izven današnjih cestnih tras, ki so bile po dolinah zamočvirjene in zarasle. Poti preko Škofje Loke so bile znane že v rimskih časih. Prehode iz severne Italije preko freisinškega gospostva so uporabljali tako imenovani freskanti, furlanski mojstri, in sicer v 14. in 15. stoletju. Nanje spominjajo freske na podružničnih cerkvah loškega gospostva in še naprej, v smeri Štajerske. Tranzitni popotniki, poslovni ljudje, romarji in drugi so izven naselij, kljub težavnijim potem in roparjem, hodili po hitrejših stranskih poteh. Te so izbirali ne glede na dolžino in višinske razlike. Upoštevali so bolj letne čase, zahtevnost in možnost lastne oskrbe ter oskrbo konj. Kažipotni so jim bile cerkve in pri njih so se ustavljali. Pogled na sv. Krištofa jim je zagotavljal, da tisti dan ne bodo nesrečno umrli. Orientirali so se po znamenjih, ki so bila včasih postavljena tako, da so s podobami kazala smeri do obljudenih krajev in naslednjih cerkva. Na izpostavljenih kmetijah so se popotniki okrepčali, danes bi rekli, da so se ustavljali na turističnih kmetijah. Takšne kmetije so tako dobile dodaten zaslužek. Neraziskane so poti loških podložnikov v druga gospostva ter na lokalna in daljša romanja; bolj verjetno je bilo medsebojno komuniciranje le v okviru loškega gospostva.

Ni znano, da bi fantje hodili po neveste izven gospostva. Nekatera domača imena in priimki kažejo na gosposčinsko poreklo in so nastali iz imen freisinških uradov. Domača imena in priimki se ponavljajo v okviru imen uradov loškega gospostva: Korošč, Žirovc, Polanc, Sevčan, Soršek, Sorčan, Davčan, Jamnik, Godešan, Javorc, Brojan, Brojc, Brejc, Bitenc, Javorc itd. Vsi kažejo na bližnje relacije v okviru gosposčinskih uradov. Redkejši, verjetno poznejši, so Tminci (Tolminci), Gračanci (Polhograjski), Krobati (Hrvati), Frlani, (Furlani), Lahi, Lahovci in Divjaki (južni sosedje).

Še v 18. stoletju so v vojaških popisih navajali poti, kjer gre lahko voz, prazen voz, kje se pride peš. Zanimalo jih je, kako globoke so vode. Za loški predel so napisali, da vode

3 Rupel, *Valvasorjevo berilo*, str. 32

4 Blaznik, *Gospostvo*, str. 218 in 282

5 Santonino, *Popotni dnevnik*

hitro narastejo, vendar tudi hitro upadejo.⁶ Prehodi preko voda so bili vedno zahtevni in nevarni. Mostov je bilo sorazmerno malo in še te je voda večkrat odnesla. Zato so čez vodo hodili peš (so jo prebredli), po zasilnih brveh, ponekod pa so se lahko peljali z brodom ali čolnom. Redki so znali plavati, zato so se vode bali. V plitvine so metali razne »rante« in veje ter po njih prečkali vodo. Na vodne prehode spominjajo lokalna imena: Medvode, Verje (berje, brv), Ladja, Brod (prod), Stresov brod (od besede stresen prod). Brod so še do 1. svetovne vojne pisali in razumeli kod prod, na produ. Na vodne prehode kažeta tudi imeni Šefert (Schiffahrt) in Brode (broditi). Na pomembnejših prehodih se pojavlja priprošnjik sv. Miklavž (na Jeperci, Godešiču, Golici, v Sorici).

Mimo Loke sta potekali v severno Italijo dve stari poti – poljanska in selška in ob teh poteh več uglednejših zgradb. Nekatere od njih so se delno ohranile še do danes; te si bomo v prispevku nekoliko natančneje ogledali.

Pot v Poljansko dolino bi začeli že v Mednem. Potekala je po desnem bregu Save in Sore, mimo cerkve v Sori in na Gostečah. V Pungertu se je pot za Tonetovo hišo dvignila pod gozdni rob. Tonetova hiša ima v kleti še gotske elemente, na zunaj pa že baročni videz. Ostanek poti proti Hosti je delno še viden. V mojih otroških letih (okoli 1950, op. ur.) je še obstajal primitiven, suho zložen kamniti most nad občasnim hudournikom.

Podrta Pepetova bajta v Hosti je bila primer bogate gotske arhitekture, čeprav z nazivom bajta, postavljena je bila na najvišji točki poti. Spomeniškovarstveno so jo dokumentirali že v stari Avstriji. Danes je ohranjena le še stara gotska klet v novi zgradbi, ki stoji na mestu stare hiše.

V Puštalu omenimo Nacetovo hišo. Od tu je bil možen peš dostop v mesto preko Krivega mostu (Krumpn Prukhn) in poznejšega mostu preko jezua v predmestje Karlovec. Krivi most – Hudičeva brv se omenja že v 16. stoletju in je bila, razen kamnitega mostu čez Selščico iz leta 1381, eden najzgodnejših dostopov v mesto preko Poljanščice iz smeri Polhograskih dolomitov. Pot v dolino se je nadaljevala čez Žolšče (fižolovšče, fižolšče) v Bodovlje in naprej do Brodov in Poljan. Vseskozi je potekala po desnem bregu Sore in Poljanščice, zato so ugledne hiše zrasle v Hosti, Puštalu, Bodovljah, Brodeh. V Bodovljah spadajo v predbaročni čas deli (po domače) Žirovčeve hiše v nadstropju. Lastniki so imeli, po ustnem izročilu, gostilno. Današnji videz hiše je značilno poznobaročen, z letnico 1819, hišno št. 3 in inicialkami M. O., takratne lastnice Mine Oblak, z značilnim žirovskim primkom. Zanimivo je, da se je poznogotsko okence ohranilo v nadstropju. Ob tej cestni trasi je v Bodovljah še Slugova hiša, s starejšimi deli v kaščenem prizidku. Domače ime kaže na neko funkcijo v gospostvu. Tudi Petačeva (peter, pomočnik v kašči) hiša ima še starejše elemente, čeprav je zunaj na plošči letnica 1806. Gospodar Petač je bil še na začetku 20. stoletja župan v Zmincu.

Od Bodovelj do grape Padršk je pred desetletji voda odnesla pot na desnem bregu Poljanščice. V Padršku je bilo na nasprotni strani vode gospostvo Sefert, prvotno graščina, pozneje, že v 18. stoletju, le še domačija svobodnega kmeta. Gradič Šefert je bil med 16. in 18. stoletjem zemljiško gospostvo, kjer lastniki najbrž niso stalno prebivali, skrbeli pa so za prehode čez Poljanščico. Ime naj bi nastalo od besede Schiffahrt (brodnik). Tu je bil prehod na tako imenovano »koroško pot«, ki je vodila preko tega dela Polhograskega

6 *Sloventja na vojaskem zemljevidu 4, str. 95–108*

(Poljanskega) hribovja in se je pri Kremenku spustila do Poljan. Ime »koroška pot« je v ustnem izročilu še poznano. Poimenovali so jo po koroških naseljencih, ki jih je škof na tem predelu že leta 1291 v urbarju združil v koroškem uradu. Po tej poti je leta 1941 prišel v Dražgoše Cankarjev bataljon, po njej hodijo jubilejni pohodniki na poti na partizansko Jelovico.

Domačija Šefert je bila izhodišče za prehod v Polhograjske dolomite na eni in preko Sopotnice v Selško dolino na drugi strani. Sedanja pravokotna zgradba z močno znižanim naklonom strehe je nastajala od 16. stoletja dalje. Najstarejša je globoka klet na vzhodnem delu stavbe, ki je danes zunaj nevidna, zasuta. Je še iz 16. stoletja, po pripovedovanju naj bi bila stara 500 let, služila pa je kot podstavek kašče. Klet je pravokotnik z na ajdovo zrno posnetim osrednjim kamnitim slopom. Shramba nad njo je bila verjetno lesena, tako pravi ustno izročilo. Že v 16. ali na začetku 17. stoletja so prizidali in s poznogotskim portalom povezali vzhodni del sedanjega gabarita. Ta del ima v pritličju lepo gotško okence s porezanimi stranicami, v nadstropju so okna malo poznejših oblik. V 18. stoletju so dozidali zahodni trakt. Na ta čas spominja polkrožen dvoriščni portal, glavnega so pred desetletji zamenjali, vendar so fragmenti še ohranjeni. Pozneje so skrajšali vežo in sezidali črno kuhinjo. Stavba je bila tako razdeljena na vežo, desni del, »hišo«, in levi, shrambeni del. Imena kimnata ne poznajo več. Razdelitev se je ponovila v nadstropju.

Danes so prostori predelani v običajno stanovanje.

Za stavbe v nadaljevanju poti, za Visoko in Županovše v Predmostu (Malih Poljanah), lahko začetke iščemo že v 16. stoletju. Razcvet in baročno podobo kmečkega dvorca sta ti dve stavbi dobili v 18. stoletju in pozneje. Obe zgradbi (dvorca) sta vezani na županske posle, vendar sta izven našega zanimanja.

Druga skupina pravih nadstropnih gruntov je potekala od Sorškega polja proti Selški dolini. Stavbe v vaseh od Senice, Gorenje vasi, Reteč, Godešiča in Lipice so že skoraj vse zamenjane, ohranjenih je le nekaj sledov na Godešiču.

Preko Stare Loke in Veštra je pot vodila do Sevelj, kjer se ji je pridružila poljanska varianta, ki je potekala od Šeferta čez Sopotnico do Kalanove domačije na Bukovici. Osnove ima že pred 16. stoletjem. Na plitvinah pri Ševljah (v čevljih, čevljah) je bil mogoč prehod na pot, ki je vodila čez Čepulje na Sorško polje in v Kranj. Po tej poti naj bi sveta brata Ciril in Metod nesla iz Rima relikvije sv. Klemena. Na legendo spominja cerkev sv. Klemena na Bukovščici, kjer je še ohranjena romanska cerkvena ladja.

Pri pisanju *Knjige hiš v Stari Loki* so mi zbudile pozornost nekatere kmečke hiše na Fari in v bližnji okolici, na Trnju in v Veštru. Te so imele v prejšnjih stoletjih ambicioznej-

Kvadratna klet z gotškim slopom v Šefertu v Zmincu.

(foto: France Štukl)

Primer poznogotskega portala v Stari Loki z navedbo takratnega lastnika Hansa Kosa in letnico 1592.

(foto: France Stukl)

ši videz, niso pa dosegle imenitnosti poznejšega kmečkega dvorca, niti po dimenzijah niti po stilnih elementih, saj jih je pri razvoju takrat čas že prehitel. Stara Loka je nekaj posebnega. Ni mesto in ne vas. Živahen pretok ljudi med mestom in materjo Faro ji je dajal močan poudarek. Bila je in je še vedno v središču prometa v Selško dolino. Kot srednjeveško farno središče je bila pomembna za celotno gospostvo. Leta 1291 je bilo na Fari 17 hub, leta 1754 še 9. Ob koncu fevdalizma pa skupaj 11 gruntov. Starološke kmetije so bile manjše kot ostale v loškem gospostvu. Štiri so bile podložne loškemu gospostvu, štiri starološki graščini, ena svetoduški, dva kmeta sta bila cerkvena podložnika. Leta 1817 je Fara štela 72 hišnih števil. Iz tega je razvidno, kako se je agrarna struktura drobila tudi na račun neagrarnih panog, vezanih na farno središče.⁷

Iz konca 16. stoletja je na Fari hiša nekmečkega videza, z letnico 1592 na poznogotskem portalu, ki je bila last pregnanega loškega protestanta Janža Kosa. Kljub uglednemu pritličju so ji nadstropje dodali šele po letu 1825.⁸ Včasih so jo šteli med grunte.

Iz 17. stoletja bi na začetku Fare kot prvi kmečki grunt ambicioznejšega tipa navedel Blažetovo ali Škrletovo hišo, v Stari Loki št. 9. Blažetov grunt je bil podložen starološki graščini, ki jo je v 17. stoletju posedoval Jurij Scarlich, brat ljubljanskega škofa Rajnalda in Petra Scarlich, župnika v Kamniku. H kmetiji so spadala najlepša zemljišča med mestom in Faro. Hiši daje uglednejši videz freska na fasadi. Na njeno starost kaže strm strešni naklon. Današnje domače ime Skrleter, Skrle, se je ohranilo iz časa lastnikov starološke graščine, očeta Jurija in sina Franca Karla Scarlichija, iz sredine 17. stoletja. Zaradi padajočega terena ima stavba kleti v dveh etažah, zgoraj pritličje in nadstropje, zato so jo v franciscejskem katastru vodili kot dvonadstropno. Gospodarsko poslopje je v podaljšku stavbe. Podnivojska klet je potisnjena proti Jakobčevemu dvorišču, kar kaže na kaščni prizidek še iz časa, preden so kašče izluščili iz shrambnega hišnega bloka – kimnate.

7 Stukl, *Knjiga hiš III*

8 Stukl, *Knjiga hiš III*, str. 151

Kašče so po svojih izkušnjah začeli postavljati posebej okrog domačij, podobno kot hleve, skednje in druga gospodarska poslopja, od 17. stoletja dalje. Najbolj so oddaljili sušilnico za sadje, pajšto, saj je bila zaradi ognja tudi najbolj nevarna. Arhitekturni členi v kleti in razna zazidana okna v zahodni hišni steni pri Blažetu kažejo na stavbne elemente vsaj iz 17. stoletja, portal v kleti pa z gotsko porezanimi robovi še na pozno gotiko. Gnojno jamo so še leta 1995 obdajali zgodnje baročni kamniti rožanci, (bangerji), ki so ostali od predelanih oken iz 17. stoletja. Podobne profile lahko še vidimo pri Zensku v Veštru.⁹

Med poznogotske grunte s podobno izmaknjeno kaščo kot pri Škrletu štejejo tudi Alovcov grunt, Stara Loka 147, ki je bil zidan, vendar pritličen. Pred leti so odstranili značilna baročna kamnita okna. Podložen je bil cerkvi in najbrž je bila zato na južni steni fasade kaščnega dela freska Križanja (danes ni več ohranjena), ki je stilno kazala na 17. stoletje. Po notranjih arhitekturnih členih smemo ohranjene dele stavbe časovno umestiti v 16. stoletje. Ni pa izpričano, ali je bila stavba kdaj nadstropna.¹⁰ Hiša je imela pomembno lego ob cesti.

Izven vsake stavbne in cestne logike stoji v Stari Loki Jamnikov nadstropni grunt, h. št. 57, ki je bil podložen gospostvu Ehrenau pri Sv. Duhu. Svetoduški graščak je ob donaciji gotovo že dobil kmetijo na tem mestu.¹¹ Zakaj je bila stavba tako ugledna, si ne bi upal reči. Leži že na robu naselja. Mogoče si je podložnik opomogel, ko je Matija pl. Lampfritzheim (loški glavar 1659–1684) dobil kot plačilo za zvesto službo pri škofu tri freisinške kmetije pri Sv. Duhu, kjer si je postavil graščino. Viri navajajo, da je dobil tudi kmetijo v Stari Loki.¹² Domače ime Jamnik so lastniki morda prinesli z Jame v freisinškemu uradu Praše, katerega so v 17. stoletju združili z godeškimi. Na prvotni videz stavbe kaže le še stavbna lupina, s strešnim naklonom nad 45 %. Močno predelanemu vežnemu delu levo sledi hiša, desno pa shramba s pravokotnimi, poznogotsko porezanimi kamnitimi okni. Podnivojska klet je zasuta. V nadstropju se razporeditev ponovi. Nad hišo je zgornja hiša, v desnem delu stavbe je kimnata. V nadaljevanju stavbe sta bila hlev in pod. Po ljudskem izročilu naj bi bila hiša pristava starološkega graščaka, kjer so živeli grajski biriči. Za prvega soseda so šteli šele Marofarja v Bižah, kjer je imel starološki graščak pristavo v velikosti grunta, ki pa je dajala dajatve loškemu gospostvu. Prav to zamotano izročilo kaže na neko pomembnost lastnikov.¹³

Mruščev grunt, h. št. 150, stoji ob cesti skozi Staro Loko, nasproti Alovca. Lastnik je bil cerkveni podložnik. Sedanja podoba je hiša dobivala vse od donacije cerkvi: kapeli sv. Trojice in vikariatski cerkvi sv. Jakoba v Skofji Loki ter starološki cerkvi v 16. stoletju. V kletnem delu ima Mruščev grunt stavbne elemente iz začetka 16. stoletja. Takrat je Volbenk Schwarz oskrbel svoj beneficij sv. Trojice z zemljiško posestjo in tudi s to kmetijo.¹⁴ Pri lokaciji je šlo verjetno že za enega od dveh in pol domcev, ki jih viri na Fari nava-

9 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 131.

10 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 207.

11 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 180.

12 Blaznik, *Gospostvo*, str. 330.

13 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 180.

14 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 210.

jajo že konec 14. stoletja.¹⁵ Tudi lega na ovinku ceste v kot, Binkelj/Winkel, mu je koristila. Cesta po Stari Loki je vodila od Dolenca, mimo Blažeta, do cerkve in gradu, nato pa naprej po »gasi« do Mrušča. Vas Binkelj je nastala na robu Stare Loke in prvotno ni imela svojega imena, šele pozneje so dali naselju na tem prostoru to ime.

V našo tipologijo spada tudi gostilna Pri Starmanu, Stara Loka št. 22, ki ima kljub bajtarskemu statusu ambicioznejšo zasnovo izpred 17. stoletja. Do leta 1825 je bila pritlična. Domače ime na -man, Starman, bi lahko kazalo na lokalnega veljaka.¹⁶ (stark - krepak, Mann - mož). Tudi poznejša usnjarska obrt v hiši je bila ugledna dejavnost. Lega v bližini starološkega potoka je bila zanjo ugodna. Sredi 17. stoletja so se mestni cehovski usnjarji in čevljarji pritoževali, da manjši mojstri trgujejo s kožami v mestu in na podeželju. Mestni mojstri so želeli, da se podeželskim obrtnikom dovoli vstop v mestni usnjarski ceh, ker bi s tem zaščitili obojestranske interese. Pomočniki bi dobili veljavna cehovska spričevala, ki bi veljala po vseh deželah, mestni mojstri pa bi tako dobili pregled nad delom na podeželju.¹⁷

Podrta Rihtarjeva hiša, Stara Loka h. št. 40, je imela videz predbaročnega poslopja. Leta 1814 jo je pričel zidati starološki graščak Jožef Demšar in jo je še nedodelano prodal rihtarju Mihaelu Wolgemutu s Trnja, stara h. št. 1, po domače Erbežniku. Ime so pisali tudi Rubežnik, vaški funkcionar, kar je bil še v začetku 19. stoletja.¹⁸ Bogat naročnik, graščak, je želel imeti domačijo še v tradicionalnem, baročnem videzu, s kamnitimi okenskimi bangerji in gavtri, ki so bili takrat že iz mode.

Ostali starološki grunti nimajo več ambicioznejših razsežnosti in starih stilnih elementov. K ugledu staroloških hiš so poleg kmetij, ki so bile manjše, gotovo doprinesle predvsem dejavnosti ob cesti in v zvezi s farnim središčem.

Kot sem omenil že na začetku, sta v okolici Stare Loke še dva zelo zanimiva nadstrojna grunta s kakovostnimi stavbnimi elementi od 16. stoletja dalje. Prva je hiša na Trnju, stara h. št. 14, vložek št. 15, k. o. Stara Loka, danes Trnje št. 3, pri Ofnarju. Grunt je spadal pod gadmarski urad, kamor so spadale manjše viničarske hube. Značilno je domače ime Ofnar, Ofner, ki pride od besede Ofen, peč, ofner, pečar, lončar. Iz besede se je razvil priimek Hafner. Prvič je na Trnju ta priimek zapisan v urbarju leta 1560, pri hiši so se tako pisali vse do leta 1821. Ohranjen je stari severni del hiše v obeh etažah in kleti. Okenske mreže v nadstropju so masivne in izbokle, že iz 17. stoletja. Izvor bogatije je po ohranjenih stavbnih členih segal verjetno še v 16. stoletje. Takrat so, dokaj pozno, šele leta 1511, zaradi izrednih potreb ustanovili lončarski ceh.

Potrditvi lončarskega ceha je verjetno botrovalo odkritje in pridobivanje živega srebra v Idriji po letu 1490. Pred letom 1511 so loški lončarji izdelovali predvsem lončevino za domačo uporabo. Ti izdelki niso potrebovali ceha, kot so ga npr. krojači (1457), čevljarji in usnjarji (1459). Uglednejšo posodo so Ločani še v 16. stoletju uvažali, kar kažejo izkopani fragmenti meščanske keramike na Komunu, ki so razstavljeni v Loškem muzeju. Idrijski rudnik je pri žganju rude potreboval velike količine talilnih lončkov in loška lončevina je

15 Blaznik, *Gospodstvo*, str. 81.

16 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 147.

17 Kos, *Doneski*, št. 152, str. 101-102 in št. 208, str. 143.

18 Štukl, *Knjiga hiš III*, str. 166.

veljala za najbolj kakovostno, saj so lončki vzdržali do trikratno uporabo. Zaradi velikih naročil teh izdelkov se je bilo vredno cehovsko organizirati. Večino lončkov so izdelali lončarji iz Loke, Stare Loke, Trnja, Veštra, Virmaš, Moškрина, Žabnice in Bukovice. Zaradi specifičnosti te obrti so bil člani lončarskega ceha lahko tudi podeželski prebivalci. Za to obrt so potrebovali ilovico in drva, te surovine so bile dosegljive in uporabljive izven mesta. Zaradi ognja pri žganju gline in nevarnosti požarov so si za zavetnika ceha izbrali sv. Florjana. Proti koncu zlate dobe loških lončarjev so jim zelo uspešno konkurirali lončarji iz Ljubnega, ki so nazadnje prevzeli celotno dobavo lončkov za Idrijo. Konec 17. stoletja so v Idriji posodobili talilni proces z železnimi retortami in ta lončarska »zlata jama« je presahnila. Sredi 18. stoletja so bili še štirje lončarji posestniki mestnih hiš. V lončarski ceh so pozneje, od prve polovice 19. stoletja dalje, sprejemali tudi pečarje in zidarje. Ceh se je kot bratovščina sv. Florijana obdržal do 2. svetovne vojne.

Druga ugledna nadstropna domačija je Zenskova hiša v Veštru, stara hišna št. 9, danes št. 12. Huba je spadala pod bitenjski urad. Vsaj od sredine 18. do sredine 19. stoletja so se pisali Svolljšak (v raznih inačicah; mogoče od z Laškega, z Volčah, z Volšah?) Kaj se skriva v domačem imenu Zensk, Sensk, Sensk, ne moremo niti ugibati in so vsa razmišljanja v tej smeri neplodna. Sedanji videz je Zenskova hiša dobila v drugi polovici 18. stoletja, ko so jo poenotili. Od starejše, poznogotske osnove je ohranjen vzhodni del, kašča desno od veže proti vzhodu. Ima kvadratni tloris in je križno obokana, z osrednjim stebrom, danes zazidanim v poznejše predelne stene, ki so iz celote naredile dva prostora. V severni steni so ohranjena gotska okenca. V nadstropju se shrambni prostor ponovi. V baroku so proti zahodu levemu delu stavbe prizidali ugleden nadstropni trakt, ki se je dobro priključil starejšemu desnemu delu hiše. V pritličju, v nadstropju in celo zatrepu baročne prizidave so ohranjeni kakovostni baročni kamniti okviri. Osrednji del veže in črne kuhinje je danes ločen. Na levi strani v pritličju je sedaj obsežna »hiša« z lesenim stropom, z letnico 1781. V nadstropju se prostor ponovi. Desni poznogotski del in zahodni baročni trakt se dobro vežeta v enovito pravokotno poslopje. Okna v vzhodnem in severnem delu zgradbe imajo poznogotske porezane robove. Streha je strma s poznejšima baročnima čopoma na koncih. Hlev in gospodarski prostori so bili sprva verjetno v podaljšku. Gospodarjev ugled je bil najbrž zaradi gostilne ob cesti, ki je vodila od križišča pred Mruščevo hišo na Faričez Binkelj, Trnje in Vešter v Selško dolino. Verjetno je bila tu zadnja postaja, kjer so se popotniki okrepcali pred vhomom v Sotesko. Gostišču v prid govori tudi prostorna »hiša« v zahodnem traktu, ki se ponovi v nadstropju. Ne izključujem pa tudi pridobivanja gline v vaški okolici.

Skoraj enak videz je imela (ima) Simnova hiša v Virlogu (vir - izvir, loka - kraj ob vodi),

Poznogotska okna iz 16. in 17. stoletja v severovzhodni fasadi nadstropne Zenskove hiše v Veštru. (foto: France Stukl)

Šimnova hiša v Virlogu; portal in levi shrambni del sta v sožitju z baročno prizidavo iz druge polovice 18. stoletja. (foto: France Štukl)

prav tako grunt v gadmarskem uradu. Na prelomu iz 18. v 19. stoletje so bili lastniki grunta Pečniki. Pri hiši se je ohranil osrednji gotski vežni del s porezanim gotskim portalom in gotskim oknom v shrambnem delu levo od vrat. Južni del hiše je barokiziran s »hišo« z baročnimi okenci in lesenim stropom. V nadstropju se prostori ponovijo, okenski okviri so podobni kot pri Zensku.

Omenim naj še nekaj hiš iz 16. in 17. stoletja na Suhi, v Virmašah in pri Sv. Duhu. Najstarejša med njimi je Moharjeva domačija pri Sv. Duhu. Od kod ime Mohar? Na eno od možnih razlag imena me je opozorila neka arhivska stranka iz Nemčije, ki je navajala izvor priimka takole: prvi lastnik je bil npr. (Hans) am Acker, Amacker, Amacher, Macher, Machert, Maher, Mohar. Lenart Macher se omenja že leta 1501, leta 1560 se omenja Štefan, sin Petra Macherja. Od konca 18. stoletja zasledimo na domačiji že današnji priimek

Porenta. Osnova gotske stavbe pri Moharju je v vhodnem in delno shrambnem delu, ta enota je obzidana s poznejšimi pri(pre)zidavami. Portal in okenske odprtine v veži imajo klasične poznogotske značilnosti. Hiša je v tem delu močno podobna Šimnovi v Virlogu.

Druga izstopajoča stavba pri Sv. Duhu je Matijeva kašča. Spada k gruntu, kamor je pozneje spadal tudi mlin v Veštru. Na gruntu so se včasih pisali Hartman. Centralna stavba je bila del večjega podrttega poslopja. Renesančni portal v nadstropju, z ravno profilirano preklado, in okenske odprtine kažejo na sredino 17.

Matijeva kašča pri Sv. Duhu; centralni prostor iz 17. stoletja. (foto: France Štukl)

stoletja. Streha je nova, prej je bila še bolj strma. Domačija poleg kašče je močno predelana, starejši del je popolnoma prezidan, razen ohranjeni izmaknjeni kletni del. Tipično baročni »hišni« del z majhnimi kamnitimi in zamreženimi okenci je sorazmerno pozen, iz leta 1804.

V Virmašah posebno izstopa hiša pri Stenovcu. Domače ime je verjetno dobila po trdni zidavi. Stavbni elementi v notranjščini kažejo na čas od 16. stoletja naprej. V baroku so v drugi polovici 18. stoletja stavbo dozidali in razširili do neobičajnega kvadratnega tlorisa in zgradba izgleda kot graščina. V času Francozov naj bi služila kot kašča. Formalno je bila stavba »bajta« Erbežnikovega grunta. Po odhodu Francozov je bil lastnik bajte občinski mož Jurij Porenta, imenovan tudi Rubežnik; te posle je verjetno opravljal po občinskih dolžnostih. Oba priimka se pozneje prepletata, nazadnje je na gruntu ostalo le domače ime Erbežnik, zidana bajta pa je dobila ime Stenovec.

Med baročne, na fasadi poslikane hiše s kamnitimi okenci spada še grunt pri Miklavžu na Suhu, ki skriva starejše stavbne elemente. Celoten severni levi gotski del zgradbe je prezidan oziroma podrt. Stavba potrjuje pogosto sobivanje gotskih in baročnih komponent na Loškem v drugi polovici 18. stoletja.

Ob proučevanju opisanih zgradb sem prišel do nekaterih zaključkov. Pri domačih imenih in priimkih imenitnejših hiš moramo biti pozorni na tiste, ki se končujejo na -man. Zaradi drugačne razporeditve hiš in vasi v bavarski oziroma bitenjski županiji so gotovo nastajala pri nekaterih hišah nekakšna vaška jedra, kjer so se zbirali in srečevali podložniki in lokalna oblast, predvsem v zvezi s podložniškimi zadevami. Tradicija še obstaja npr. pri zbiranju mleka, pridelkov in nekaterih skupnih opravilih. V bližini podružničnih cerkva v tem predelu ni hiš. Podružnične soseske je lahko sestavljalo več vasi, zato so se srečevali pri podružnicah.

Obravnavani stoletji, kljub neugodnim zgodovinskim razmeram, ki jih vedno navajamo, nista bili tako slabi za razvoj profane kmečke arhitekture. Ta povzema stilne elemente mestnih hiš, cerkva in gradov. Ne glede na možen zamik gotskih arhitekturnih členov še v 17. stoletje so zidane kmetije nastajale nekako po letu 1500. Sama kmetijska dejavnost za uglednost stavb ni bila dovolj. Gotika je oskrbela zidani vhodni in shrambni del zgradbe. Barok je v večji meri prispeval uglednejši stanovanjski del. Ker niso nastajali novi grunti, tudi ni bilo novih uglednih hiš, zato so bile obstoječe toliko bolj zanimive za domače rodove in potencialne kupce. Visoški Kalani in Šefertnik sta s svojima dvorcema, ki imata korenine že v 16. stoletju, redki izjemi, ki jima je uspelo dograditi tako ugledna dvorca, posebno na Visokem. Terezijanske reforme so pospešile zamenjave starejših lesenih delov stavb. V tem času lastniki zamenjujejo lesene bivalne dele in »hiši« prizidajo kamro. Za toliko se je razširila tudi veža, kjer je namesto odprtega ognjišča dobila mesto obokana črna kuhinja. Nasproti glavnih vrat so nastala še druga, stranska, zadnja vrata. Naklon strehe se je ponekod spremenil na račun širine kamre. Obogateli kmetje so se selili v urbana naselja in spremenili dejavnost. Novo nastale kmečke enote so bile po terezijanskih sprostitev kmečkega stanu tako skromne, da se jih je oblasti zdelo komaj vredno vpisati v prve zemljiške knjige. Že imena agrarnih enot (nova hiša, hišica, bajta, koliba) kažejo na neuglednost nove arhitekture. Nekateri bogati kmetje pa tudi zapuščajo kmečki stan in se pomeščanijo. Po kmečki odvezi leta 1848 bogati kmetje zamenjujejo

stare gruntarske hiše z novimi, zidanimi, ki so kljub posodabljanju ohranile funkcionalnost starih gruntov. Veliko hiš na podeželju je ostalo lesenih do sredine 20. stoletja. V zadnjih desetletjih so še ohranjene stare arhitekturne elemente kmečke oziroma profane arhitekture dokončno izbrisali. Z novo kmečko arhitekturo smo izgubili tudi stoletno funkcionalnost kmečke domačije. Na podeželju nas danes pozdravljajo za kmetijstvo nefunkcionalno zidane stavbe, statične gmote z umetelnimi balkoni in računalniško projektiranimi kozolci toplarji, prirejenimi za piknike in praznovanja. Ohranimo vsaj ime kmetija, drugače bomo kmalu poznali le farme!

LITERATURA:

- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 218 in 282.
- Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1894.
- Rupel, Mirko: *Valvasorjevo berilo*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1969, str. 32.
- Santonino, Paolo: *Popotni dnevnik 1485-1487*. Celovec, Dunaj, Ljubljana : Mohorjeva založba, 1991.
- Sič, Albert: *Kmečke hiše in njih oprava na Gorenjskem I*. Ljubljana : Zvezna tiskarna in knjigarna, 1924.
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 4, 1763-1787*. Ljubljana : ZRC SAZU, 1998.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki III. Stara Loka in njene hiše*. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996.
- Štukl, France: Prispevki k poznavanju domačih imen v zvezi z upravnimi funkcijami. *Loški razgledi 43*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 26-49.

Summary

Remains of profane architecture between the Gothic and Baroque from the Škofja Loka area

The contribution covers works of profane late Gothic architecture known to date, which have been preserved in the vicinity of Loka, as far as Log and Bukovica and in the intervening hills. Such architecture was often connected with old footpaths between estate offices, but even more with transit through the two valleys to Primorska and Benečija. The entrance and storage parts of farms from the 16th century onwards have for the most part been preserved. From the mid-18th century, these parts of houses have been in cohabitation with Baroque additions, with characteristic small stone windows and picturesque window grills. The basic architectural detail is a semi-circular stone portal with cut edges and straight or horizontal window with partially rounded edges. A very steep roof is typical. Stylistically, the buildings did not lag behind contemporary urban, castle and church architecture. The exemplary living conditions were not linked only to agrarian production but to a larger extent to additional earnings, mainly through catering, agricultural trade, administrative functions and craft workshops in the town that were bound to the wider agrarian hinterland (for wood, clay). The high standard of late Gothic building, together with late Baroque buildings, ensured that such housing has endured until today, when globalisation is irresistibly pressing and the last remains from this period are disappearing. This contribution is an attempt to stir greater commitment and interest in the remains of this architecture among owners and to encourage them to preserve with suitable adaptations this kind of architectural cultural heritage.